

Kramerius 5

Digitální knihovna

Podmínky využití

Knihovna poskytuje přístup k digitalizovaným dokumentům pouze pro nekomerční, vědecké, studijní účely a pouze pro osobní potřeby uživatelů. Část dokumentů digitální knihovny podléhá autorským právům. Využitím digitální knihovny a vygenerováním kopie části digitalizovaného dokumentu se uživatel zavazuje dodržovat tyto podmínky využití, které musí být součástí každé zhotovené kopie. Jakékoli další kopírování materiálu z digitální knihovny není možné bez případného písemného svolení knihovny.

Hlavní název: **Středověká města**

Stránky: **172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189**

HLAVA VIII.

MĚSTA A JEJICH VLIV NA EVROPSKOU CIVILISACI.

Vznikem středověkých měst počíná se nová doba ve vnitřních dějinách západní Evropy. Do té doby národ znal jen dva aktivní stavy: duchovenstvo a šlechtu. Zaujímajíc místo po jejich boku, měšťanstvo doplnilo, či spíše dovršilo národ, jehož složení od té doby až do Velké revoluce se v podstatě již nezměnilo. Národ měl již všechny své základní prvky, a pokud se společenské rozvrstvení měnilo během staletí, byly to vskutku jen různé obměny těchže prvků.

Jako duchovenstvo a šlechta i měšťané byli stavem privilegovaným. Byli třídou právně odlišnou, a zvláštní právo, kterým byli nadáni, odlišovalo je od venkovského lidu, jenž stále ještě tvořil nesmírnou většinu obyvatelstva. Ba více, měšťané, jak jsme již pověděli, snažili se plně si zachovati výjimečné své postavení a vyhraditi si výlučné užívání jeho výhod. Svoboda tak, jak oni ji chápali, byla výsadou. Jejich třídní duch, jenž byl základem jejich síly, až na konci středověku stal se jednou z příčin jejich slabosti, tento třídní duch byl dalek jakékoli svobodomyšlnosti. A přece tomuto měšťanstvu, které se

tak úzkostlivě oddělovalo od lidu, dostalo se historického poslání, že šířilo vůkol svobodu a dalo mimovolně podnět k postupnému osvobození selského lidu. Musilát na selský lid působiti již sama existence měšťanstva, a propast, která oddělovala venkovský lid od měšťanů, nutně časem se menšila. Marně se snažili měšťané udržovati lid v odvislosti, nepřáli mu podílu na svých výsadách, vylučovali jej z obchodu a řemesel. Přesto přese vše nebylo jim možno zadržeti vývoj, jehož sami byli příčinou a ježž byli by mohli potlačiti jen tak, že by i sami byli zmizeli se světa.

Vznik osad městských působil bezprostředně na hospodářské zřízení venkova. Hospodářství tak, jak do té doby bylo provozováno, skýtalo výtěžek jen na obživu sedlákovu a na povinné dávky vrchnosti. Nebylo důvodu těžiti z půdy více, neboť od té doby, co přestal obchod, nebylo odbytu pro přebytek úrody. Sedlák se spokojoval tím, že měl svůj denní chléb, nestaraje se o zítřek a netouže zlepšiti svůj životní úděl, neboť nedovedl si ani představit, že by to bylo možno. Malé trhy v tehdejších městech a hradech byly příliš bezvýznamné; to, co se tam z přebytku zemědělské produkce mohlo prodati, byla množství příliš malá, takže ani odtud nemohl vzejíti podnět k tomu, aby sedlák vzdal se obvyklého způsobu hospodaření a obdělával více půdy. I to změnilo se vznikem měst. Trhy ožily, kupců přibýlo a rázem sedlákovu dána byla jistota, že plodiny,

které tam doveze, tam také prodá. Jak byl by mohl nevyužítí příležitosti tak výhodné? Měl možnost prodati, sklídl-li dosti, a proto hned počal vzdělávati pozemky, které až do té doby nechával ležeti ladem. Jeho práce nabyla nového smyslu. Mohl prací vydělati, ušetřiti si a žíti o to pohodlněji, oč větší byla jeho podnikavost. A ještě to bylo na prospěch sedlákovi, že jeho byl veškeren přírůstek na výtěžku půdy. Neboť, ježto platy vrchnostenské byly zvykovým právem pevně stanoveny, veškeren přírůstek na pozemkové rentě plynul sedlákovi.

Arci také vrchnost měla dosti příležitosti, aby těžila z nových poměrů, do nichž nově tvořící se města venkov postavila. Vrchnost měla ohromné plochy nevzdělané půdy: lesy, stepi, močály a vřesoviska. Bylo nasnadě, že vrchnost dá je vzdělati a bude tak těžiti z nových odbytíšť, která byla tím výnosnější, čím více přibývalo měst a obyvatelstva v nich. Vzrůst obyvatelstva skýtal také s dostatek rukou, jichž vyžadovalo mýcení lesa a vysušování bažin. Stačilo jen zavolati lidi, oni již přišli. Na konci jedenáctého století vše bylo v plném proudu. Kláštery a panovníci měnili neúrodné části svých panství ve výnosnou půdu. Plocha orné půdy, jejíž rozsah od konce říše římské se byl nezvětšil, nyní nepřetržitě se šířila. Lesy počaly řídnouti. Řád Cisterciácký se od počátku dal touto novou cestou. Nedržel se starého velkostatkářského hospodářství, nýbrž hospodářství svá obratně přizpůsoboval změ-

něným poměrům. Přiklonil se k zásadě hospodařiti ve velkém a podle kraje pěstovati vždy to, co nejvíce vynášelo. Ve Flandřích, kde byla města bohatá a proto tím větší potřeby měst, řád Cisterciácký pěstoval skot. V Anglii věnoval se zvláště chovu ovcí, a byla to opět města flanderská, kam v množství stále větším vlna ta byla vyvážena.

Mimo to na všech stranách světské i duchovní vrchnosti zakládaly „nové vsi“. Tak nazývány byly vesnice, založené na panenské půdě, kde osadníkům vysazeny byly lány půdy pod určitý roční úrok. Tyto nové osady, jichž počet ve dvanáctém století stále rostl, byly zároveň „vsi svobodné“. Neboť, aby přilákal osadníky, pán jim sliboval osvobození od břemen, která tížila nevolníky. Zbavoval je povinností, které byly ještě pozůstatkem starého velkostatkářského zřízení, a ponechával si celkem nad nimi jen soudní moc. Vysazení osady Lorris v kraji gâtinaisském (roku 1155), vysazení Beaumontu v Champagni (r. 1182), vysazení Prisches v Hene-gavsku (r. 1158) jsou zvláště zajímavé příklady vysazení kolonizačních vsí, a výsady jejich staly se pak vzorem, který napodobován byl široko daleko v krajinách sousedních. Podobně vysazení Breteuilu v Normandii stalo se ve dvanáctém století příkladem pro vysazení velkého počtu osad v Anglii, Walesu, ba i v Irsku.

Tak vznikl i nový typ sedláka, zcela odlišný od sedláka doby starší. Kdežto sedlák dříve byl nevol-

níkem, novému selskému stavu dostalo se svobody a tato svoboda, jež — jak již řečeno — byla výsledkem hospodářské proměny, kterou města způsobila v organisaci venkova, svoboda ta byla i sama jen obměnou svobody městské. Obyvatelé nových osad byli v podstatě jen venkovští měšťané. V mnoha listinách slují také *burgenses*. Soudní jejich zřízení i místní samospráva, kterou byli nadáni, byly zřejmě odvozeny ze zřízení městského, takže možno tvrditi, že městské zřízení přelévá se přes hradby městské, šíří se na venkov a přináší selským osadám svobodu.

Tato svoboda šířila se pak ještě dále a pronikala záhy i na stará panství, jichž starobylé zřízení nemohlo se již udržeti uprostřed nových poměrů. Ať již vrchnost sedláky dobrovolně osvobodila, ať jí to bylo nařízeno, ať si sedláci svobodu přisvojili sami, výsledek byl v podstatě týž: svoboda nastoupila na místo nevolnictví, které tak dlouho bylo přirozeným stavem selského lidu, a vrchnost se s tím musila smířiti. Právní postavení lidí se měnilo zároveň se změnou pozemkového práva, to i ono bylo důsledkem toho, že dřívější hospodářské poměry se přezily. Obchod nyní opatřoval všechny potřeby, které tak dlouho panství se snažila opatřiti si sama. Nebylo již třeba, aby každý pěstoval si všechny potřebné plodiny sám. Stačilo odebrati se do sousedního města a bylo možno opatřiti si tam, čeho potřebí. Kláštery nizozemské dovážely dříve pro sebe víno z vinic, které jim dobrodinci jejich darovali ve Francii, na

Rýně nebo Mosele, nyní od počátku třináctého století počaly tyto statky prodávati, poněvadž staly se zbytečnými a obdělávání a udržování jich stálo více, než vinice ty vynášely.¹⁾

Tento příklad ukazuje obzvláště jasně, jak staré velkostatkářské zřízení zaniká v nových poměrech, změněných obchodem a městským hospodářstvím. Čím dále tím intensivnější oběh zboží prospíval přirozeně zemědělské výrobě, rušil ohrady, které ji dotud svíraly, přibližoval ji městům, zmodernisoval ji a zároveň ji osvobodil. Odpoutával člověka od půdy, které tak dlouho musil otročiti. Víc a více nahrazovala práce svobodná starší práci otrockou. Jen v krajích, které byly vzdáleny velkých obchodních cest, někdejší osobní nevolnictví ve vší své prvotní strohosti trvalo dále a s ním i starý způsob velkostatkářského hospodářství. Všude jinde mizelo, tím rychleji, čím více bylo měst. Tak na př. ve Flandřích na počátku třináctého století nevolnictví se již sotva vůbec vyskytovalo. Arci, některé pozůstatky zůstaly. Tu a tam až do Velké revoluce byli lidé, kteří podléhali právu odúmrti, konali robotu a měli půdu zatíženou různými panskými právy. Ale tyto přežitky z minulosti měly již jen čistě finanční význam. Bývaly to jen prosté poplatky a i ten, kdo je platil, požíval přesto plné svobody osobní.

Osvobození selské bylo jen jedním z následků renesance obchodu, jejímž následkem i nástrojem byla města. Osvobození selské nepřicházelo samo. Záro-

veň s oživením obchodu rostl význam movitého kapitálu. Doba velkostatkářského zřízení staršího středověku neznala jiného bohatství než bohatství, které záleželo v pozemcích. Jen toto bohatství zaručovalo držiteli svému osobní svobodu a sociální vliv. Bylo zárukou privilegovaného postavení duchovenstva a šlechty, které jsou jedinými vlastníky půdy, žily z práce svých sedláků i ochraňovaly je a vládly jim. Nevolnictví lidu bylo nutným důsledkem sociálního zřízení, které znalo jen dvojí možnost, buď vlastniti půdu a panovati, nebo pracovati a býti poddaným.

Nyní však zaujalo místo na výsluní měšťanstvo, tedy třída, jejíž existence s takovými poměry byla v naprostém rozporu. Bylať to třída bezzemků a přece byla to třída svobodná. Měšťané neobdělávali půdy, na které se usazovali, ba, ani nebývali jejími vlastníky. Na nich se ukazovalo a dokazovalo stále zjevněji, že možno také bohatnouti z obchodu nebo z výroby hodnot směnných.

Pozemkové vlastnictví dříve bylo vším a, hle, nyní hlásil se vedle něho důrazně k slovu majetek movitý. Až do té doby mincovaný kov byl neplodný. Jediné skrovné zásoby oběživa do té doby soustřeďovaly se v rukou velkostatkářů světských nebo duchovních. Ať šlo o úrok, který poddaní platili vrchnosti, či o almužny, které věřící obětovali v kostelích, ti, kterým prostředky ty plynuly, neměli zpravidla nijaké možnosti prostředků těch hospodářsky využítí. Stávalo se arci, že klášter v době

hladu půjčil na lichvářský úrok šlechtici, který octl se v nouzi, a přijal od něho v zástavu jeho pozemky.²⁾ Avšak tyto obchody, které ostatně právo kanonické zakazovalo, byly jen obchody příležitostné. Zpravidla tito držitelé peněz je thesaurovali, měníce je v nádoby nebo ozdoby kostelní, které jen v době nouze dávali roztaviti. Nyní obchod osvobozoval tento zajatý kov a vracel jej jeho vlastnímu určení. Díky obchodu stříbro stalo se opět nástrojem směny i měřítkem cen, a poněvadž ve městech soustřeďoval se obchod, soustřeďovaly se tam přirozeně i peníze. A tak, jak peníze obíhaly, rostl jejich význam tím, že se množily obchody, jimž peníze sloužily. Zároveň se užívání peněz stávalo čím dále tím obecnějším; dávky naturální ustupovaly platům peněžitým.

Také nový pojem bohatství se objevil, bohatství kupecké, jež nezáleželo již v půdě, nýbrž v penězích nebo kupeckém zboží, jehož hodnota se dala snadno v penězích vyjádřiti.³⁾ V jedenáctém století bylo ve městech již nemálo skutečných kapitalistů. Příklady uvedli jsme již výše a netřeba se k nim zde znova vraceti. Ostatně tito městští kapitalisté velmi záhy část svých příjmů ukládali v pozemcích. Skupování půdy bylo pro ně nejlepším prostředkem, kterak bezpečně podepříti majetek svůj i úvěr. Věnovali část svých zisků na zakupování nemovitostí, nejprve v samém městě, kde zůstávali, později také na venkově. Ale především zaměstnávali se půjčováním peněz. Hospodářská krise, kterou v sociálním zřízení

způsobil vznik měst, měla v zápětí zkázu neb alespoň nesnáze statkářů, kteří se nedovedli přizpůsobiti. Neboť tím, že rostl oběh peněz, klesala jejich cena a v důsledku toho veškeré ceny stoupaly. Doba tvoření měst byla tak dobou drahoty, a byla tím stejně na prospěch kupců a řemeslníků měšťanských, jako byla obtížna pro vlastníky půdy, kteří nemohli zvýšiti své důchody. Od konce jedenáctého století mnohé z nich nouze nutila utíkat se ke kapitálům kupců. Měšťané půjčovali šlechticům z okolí a r. 1127 výsada města Saint-Omeru mluví o tom jako o věci běžné.

Byly však tou dobou uzavírány i obchody větší. Někteří kupci byli tak bohatí, že mohli poskytovat rozsáhlé půjčky. Okolo roku 1082 kupci lutyšští půjčili peníze klášteru sv. Huberta, aby mohl zakoupiti statek Chevigny, a několik let potom půjčili biskupovi Otbertovi potřebné peníze, že mohl koupiti od vévody Gotfrida, jenž se právě chystal na výpravu křížovou, jeho hrad Bouillon.⁴⁾ Ba, i králové ve dvanáctém století užívali služeb městských bankéřů. William Cade byl finančníkem anglického krále.⁵⁾ Ve Flandřích na počátku vlády Filipa Augusta městem bankéřů sluje zvláště Arras. Bylo to město, které podle slov Viléma Bretonského oplývalo bohatstvím, pachtilo se po zisku a libovalo si v lichvě.

„Atrabatum . . . potens urbs plena divitiis, inhians lucris et foenore gaudens.“⁶⁾

Města v Lombardii, a pak, následující jejich příkladu, i města v Toskáně a Provinci pokročila v obchodu tom ještě dále, a marně se církev snažila tomu brániti. Již od počátku třináctého století jejich podniky rozšířily se i za Alpy a měly tam tak rychlé úspěchy, že za padesát let hojností svých kapitalií a pokročilejší technikou svého podnikání vytlačily všude bankéře místní.⁷⁾

Moc movitého kapitálu soustředěná ve městech nepovznesla je jen hospodářsky, nýbrž uvedla je také v politický život. Pokud společnost znala jediné moc, pocházející z pozemkové držby, potud měli účast na vládě jediné duchovenstvo a šlechta. Hierarchie feudální byla cele založena na základech pozemkového vlastnictví. Léno bylo ve skutečnosti jen zvláštním druhem nájmu, a vztahy, které mezi pánem a vasalem léno zakládalo, byly jen zvláštní obměnou vztahů, které byly mezi vlastníkem a nájemcem. Jediný rozdíl byl v tom, že povinnosti, jimiž vasal byl povinován pánu, nebyly rázu hospodářského, nýbrž povahy vojenské a politické. Stejně jako každý velmož požadoval pomoc a radu od svých vasalů, stejně sám jako vasal králův měl vůči králi obdobné závazky. Tak na správě veřejných záležitostí měli podíl jen ti, kdo drželi půdu. Měli na ní podíl ostatně jen službou osobní, abychom užili obvyklého výrazu: *consilio et auxilio*, sloužíce radou svou a pomocí. O peněžitých příspěvcích na potřeby lenní vrchnosti nemohlo býti řeči v době, kdy pozemkový

majetek sloužil jen obživě držitelů. Snad nejvýznačnějším znakem feudálního státu byla primitivita jeho financí. Peníze nehrály v něm žádné úlohy. Do pokladnice knížete plynuly takřka jen důchody z jeho statků. Panovník nemohl zvyšovati své příjmy daněmi a skromnost peněžitých prostředků nedovolovala mu zaměstnávat úředníky, které by musil platiti a mohl také propustiti. Neměl proto úředníků, nýbrž jen dědičné vasaly, a jeho autorita nad nimi se zakládala jedině na přísaze věrnosti, kterou mu skládali.

I to se změnilo, když renesance obchodu umožnila panovníkovi, aby rozmnožil své důchody, a když vlivem obnovy obchodu počala plynouti do jeho komory hojnost stříbrných mincí. Panovník ihned počal z toho těžiti. Ve dvanáctém století objevuje se královský *bailli*, a to jest prvním příznakem politického pokroku, jenž záhy umožnil panovníkovi zříditi skutečnou veřejnou správu a nenáhle proměnit lenní svrchovanost ve skutečnou vládu. Neboť *bailli* byl v plném významu toho slova úředníkem. Byl sesaditelný, odměňovaný nikoli půdou, nýbrž platem peněžitým, byl povinen klásti ročně počet ze své činnosti a tak se počíná jím nový typ správy. Rychtář ten byl postaven mimo feudální hierarchii. Povaha jeho úřadu se lišila naprosto od úřadu někdejších soudců, rychtářů nebo kastelánů, kteří úřad svůj vykonávali dědičně. Mezi obojím úřadem byl týž rozdíl jako mezi starou pozemkovou držbou

poddanskou a novou držbou svobodnou. Stejně hospodářské příčiny proměnily zároveň i právo pozemkové i zřízení správní. Tytéž příčiny, které umožnily sedlákům, aby nabyli svobody, a velkostatkářům, že mohli nahraditi starý *mansus* novým *lánem*, umožnily také panovníkům, aby pomocí placených úředníků se sami ujali správy svých zemí. Předpokladem proměny politické stejně jako předpokladem současných proměn sociálních bylo rozšíření movitého bohatství a oběh peněz. Že výklad tento jest správný, o tom snadno přesvědčí skutečnost, že Flandry, kde obchod a města objevily se dříve než v jiných krajích nizozemských, poznaly také daleko dříve instituci těchto královských úředníků.

Vztahy, které vyvíjely se mezi panovníkem a měšťany, měly dalekosáhlé následky. Nebylo již možno nedbati měst, jimž jejich rostoucí bohatství dodávalo většího a většího významu a která v době potřeby mohla postaviti do pole tisíce dobře ozbrojených mužů. Feudální konservativci zprvu jen s opovržením hleděli na „opovážlivost“ městských vojsk. Ota Frisinský byl pohoršen, když viděl městský lid lombardský, kterak ve zbroji s helmami a pancíři osměluje se čeliti rytířské jízdě Fridricha Barbarosy. Ale skvělé vítězství, jehož u Legnana r. 1176 chrapouni ti dobyli nad vojsky císařovými, ukázalo hned, co dovedou. Ve Francii se králové záhy nerozpakovali užívati jejich služeb. Stali se jakoby ochránci městských obcí, jakoby strážci jejich svobod a budili

zdání, že věc králova jest zároveň věcí svobod městských. Ovoce této tak neobyčejně obratné politiky sklízel pak král Filip August. Vítězství u Bouvines (r. 1214), jež uvnitř Francie zajistilo definitivně převahu moci královské a před celou Evropou povzneslo lesk francouzského krále, vítězství to z veliké části bylo zásluhou vojenských oddílů, které poskytla města.

V Anglii města tou dobou měla neméně pozoruhodný vliv, ale vliv ten projevoval se tam způsobem odlišným. V Anglii města nepodporovala moci královské, nýbrž spolu se šlechtou se proti ní vzbouřila a spolupůsobila tak ke vzniku parlamentární vlády, jejíž nejprvnější základy položila r. 1212 Magna charta libertatum.

Ostatně podíl na vládě nepožadovala jen města anglická, i jinde města toho žádala a ve větší nebo menší míře toho i dosáhla. Jejich přirozený sklon vedl je k snaze proměnit se v městské republiky. Není pochybnosti, že kdyby města byla měla dosti moci, byla by se všude proměnila ve státy v státě. Ale města mohla tento ideál svůj uskutečnit jen tam, kde stát neměl dosti síly, aby bránil jejich snahám.

Tak v Itálii od dvanáctého století a později za naprostého úpadku moci císařské v zemích německých. Nikde jinde se nepodařilo městům setřásti moc zeměpanskou, ať již proto, že — jako v Anglii a ve Francii — královská moc byla příliš silná

a mohla podstoupiti zápas s městy, nebo — jako v Nizozemí — že vzájemné soupeřství měst jim bránilo spojití se a dobýti si nezávislosti, která by je ihned byla vydala vzájemnému boji. Města zůstala tedy zpravidla poddána zeměpanské vládě, ale tato nejednala s nimi jako s obyčejnými poddanými; příliš jich potřebovala a proto dbala jejich zájmů. Na měšťanech z velké části spočívaly zeměpanské finance, a tou měrou, jak stát šířil okruh své působnosti, častěji a častěji bylo nutno utíkati se k měšcům měšťanů. Jak řečeno, již ve dvanáctém století král vypůjčoval si od nich peníze, a města peníze ty neposkytovala bez záruk. Byla si vědoma nebezpečností, že nikdy nebude jim zaplaceno, a proto poskytující půjčky, žádala náhradou nové svobody. Právo feudální vymezovalo přesně, kdy panovník má právo požadovati dávky od svých lidí, a ustanovovalo i výši těchto dávek. Panovníku nebylo tudíž možno libovolně lidi své zdaňovati a opatřovati si tak od nich potřebnou peněžitou pomoc. Výsady městské dávaly městům po té stránce naprosté záruky. Bylo tedy nutno po dobrém s nimi se dohodnouti. Ponenáhlu počali panovníci měšťany povolávati do rady prelátů a šlechticů, s nimiž radili se o svých záležitostech. Příkladů takových sněmů ve dvanáctém století není ještě mnoho, ve 13. a 14. století jich přibývá, a zvyklost konečně stala se zákonem, vznikly *stavy*, mezi nimiž městům dostalo se po duchovenstvu a šlechtě místa, které sice bylo

třetí co do hodnosti, ale stalo se brzy prvním co do důležitosti.

Měla-li města, jak jsme právě viděli, neobyčejně rozsáhlý vliv na poměry sociální, hospodářské a politické, jež se objevily ve třináctém století v západní Evropě, mohlo by se naproti tomu na první pohled zdát, že neměla významu ve vývoji myšlenkovém. Teprve ke konci třináctého věku shledáme literární a umělecká díla, která se zrodila z lůna měšťanstva a oživena byla jeho duchem. Až do té doby věda zůstávala výlučnou výsadou duchovenstva a užívala jen latínské řeči. Písemnictví v řečích národních obracelo se pouze k šlechtě a vyjadřovalo jen myšlenky a city šlechticů. Jen na stavbách kostelů a při jejich výzdobě tvořilo stavitelství a sochařství svá mistrovská díla. Také tržnice a městské věže, z nichž nejstarší jsou z počátku třináctého století, jako byla na příklad podivuhodná tržnice yperská, zničená za světové války, i tyto nejstarší stavby městské zůstávaly ještě věrně stavitelskému slohu budov církevních.

Přesto přihlédneme-li blíže, objevíme záhy, že i městský život přispěl hřivnou svojí k rozmnožení mravních statků středověku. Arci kultura rozumová byla v městech ovládána zřeteli praktickými a proto až do doby renesance nemohla se šíře rozvinouti. Ale hned s počátku vyznačovala se tím, že byla to vzdělanost výlučně světská. Od poloviny dvanáctého století pečovaly rady městské, aby pro děti měšťanů zřizovány byly školy, které byly první světské školy

evropské od konce starověku. Tu vyučování neskytalo svého dobrodiní výhradně jen novicům klášterů a budoucím kněžím farním. Znalost čtení a psaní byla nezbytna k provozování obchodu a nebyla proto již omezena jen na členy kněžstva. Měšťan osvojil si znalosti ty dlouho před šlechticem, poněvadž to, co pro šlechtice bylo jen intelektuálním přepychem, bylo pro měšťana všední potřebou každodenního života. Církev se arci domáhala dozoru nad městskými školami a to bylo příčinou četných sporů s úřady městskými. Ve sporech těch nešlo přirozeně o otázky náboženské. Jejich jedinou příčinou byla snaha měst zachovati si svrchovanost nad školami, které byla zřídila a jichž vedení chtěla si zachovati.

Ostatně vyučování ve školách těch až do renesance omezovalo se na věci základní. Všichni, kdo chtěli věděti více, musili se obracet k ústavům církevním. Z nich vycházeli písaři, jichž úkolem od konce dvanáctého století bylo vésti písemnosti a počty města, jakož i skládati rozmanité listiny, jichž vyžadoval život obce. Ostatně všichni tito písaři byli laikové. Města na rozdíl od panovníků nikdy nebrala do svých služeb kněze, neboť tito privilegovaným svým postavením byli by se vymykali jeho soudnictví. Jazykem, jímž psali městští písaři, byla přirozeně nejprve latina, ale od prvých let třináctého století vidíme, že obecněji a obecněji počínají písaři užívati jazyků národních. Prostřednictvím měst jazy-

ky národní po prvé pronikají v praxi správní a, že podnět k tomu dala města, odpovídá zcela světskému duchu, jehož nejvýznačnějšími představiteli uprostřed civilisace středověké byla právě města.

S tímto laickým duchem pojila se ostatně největší horlivost náboženská. Ocitalo-li se měšťanstvo velmi často v boji s církevními úřady, stihali-li je biskupové opětovně klatbou a měšťanstvo navzájem někdy popouštělo uzdu dosti zřejmým protiklerikálním tendencím, přesto měšťané naplnění byli hlubokou a vášnivou vírou. Na důkaz stačí připomenouti nesčetné náboženské fundace, jichž města byla plna, nebo hojnost zbožných a dobročinných bratrstev, která zbožnost svou projevovala s naivitou, opravdovostí a smělostí, jež je zaváděla snadno až za meze přísného pravověří. Ve všech dobách obyvatelstvo městské vyznačovalo se překypujícím mysticismem. Tento mysticism vedl je v jedenáctém století k tomu, že vášnivě postavilo se na stranu náboženských reformátorů, kteří potírali svatokupectví a manželství kněží, mysticism ten šířil pak ve dvanáctém století v městech kontemplativní asketism beghardů a bekyň, a vysvětluje, proč ve třináctém století Františkáni a Dominikáni docházeli v nich tak nadšeného přijetí. Ale mysticism ten byl také příčinou, proč tam měly úspěch i všelike novoty, všelike výstřelky a všeliká poblouzení náboženského citu. Od dvanáctého století nebylo žádného kacírství, které by ve městech nebylo nalezlo

své stoupence. Stačí připomenouti, s jakou rychlostí a silou v nich šířila se sekta Albigenských.

Jsouc laickým a mystickým zároveň, měšťanstvo středověké bylo tak podivuhodně připraveno pro úlohu, kterou mělo hráti v obou pozdějších velkých hnutích myšlenkových: v renesanci, jež byla dítětem ducha světského, a v reformaci, k níž měšťanstvo vedeno bylo svým mysticismem náboženským.

